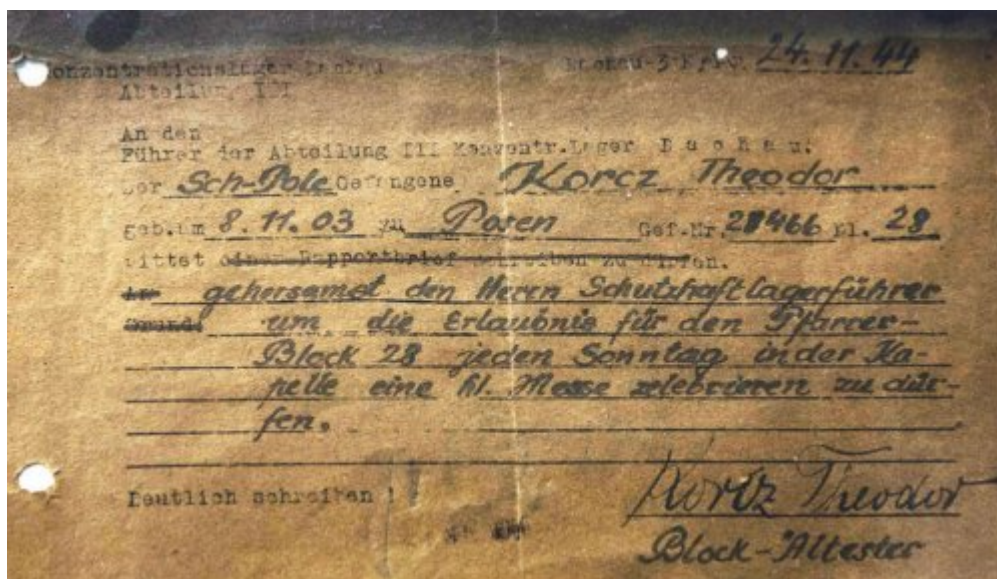


Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/163651,Slawomir-Keszka-Posluga-polskich-ksiezy-w-KL-Dachau-i-jej-pamietnienie.html
14.05.2026, 19:27

Sławomir Kęszka: Posługa polskich księży w KL Dachau i jej upamiętnienie

W czasie II wojny światowej w Dachau przetrzymywano 2579 katolickich księży, w tym 1780 Polaków, spośród których Niemcy zamordowali 868. Dnia wyzwolenia, 29 kwietnia 1945 r., doczekało 33 tys. więźniów, w tym 830 polskich kapłanów.



Prośba ks. Teodora Korcza o zezwolenie na odprawianie mszy św.

Przed II wojną światową w 21 diecezjach leżących w granicach II Rzeczypospolitej pracowało 10 154 księży.¹ Do liczby tej trzeba jeszcze dodać 6197 zakonników obrządku łacińskiego z 42 zakonów i zgromadzeń.² Zakonnicy, których kościoły zostały włączone w sieć parafialną, spełniali pełną posługę duszpasterską; pozostali prowadzili misje ludowe i wydawnictwa katolickie, głosili rekolekcje, obsługiwali miejsca pątnicze, a także oddawali się pracy naukowej, pedagogicznej i wychowawczej.

Eksterminacja duchowieństwa polskiego

Po wybuchu wojny zarówno księża diecezjalni, jak i zakonnicy stali się jednymi z głównych przeciwników politycznych niemieckiego okupanta, realizującego program Lebensraum (przestrzeni życiowej), i dlatego zostali objęci szeroko zakrojoną akcją eksterminacyjną. U źródeł nieprzejednanego nastawienia władz Rzeszy do polskich księży leżały nie tylko aktualna postawa patriotyczno-narodowa wielu z nich, lecz także pamięć Niemców o ich zaangażowaniu w działania powstańcze w Wielkopolsce w 1918 i 1919 r., akcje plebiscytowe na Śląsku oraz obronę polskości na Pomorzu i w Prusach Wschodnich. Poza tym istotną rolę odgrywał też stosunek ideologii nazistowskiej do religii. Na przykład Arthur

Greiser, namiestnik Kraju Warty utworzonego z części ziem polskich włączonych do Rzeszy, już 25 września 1939 r. stwierdził, że „wszelka religijność jest sprzeczna ze zdrowym rozsądkiem i nie da się jej pogodzić z programem NSDAP”³. Na ten temat półtora roku później wypowiedział się również Martin Bormann, szef kancelarii partii nazistowskiej, pisząc w czerwcu 1941 r. w liście do Alfreda Rosenberga, że „religia chrześcijańska i narodowosocjalistyczny pogląd na świat nie dadzą się ze sobą pogodzić”⁴.

Pierwsze planowe akcje zatrzymywania księży w Kraju Warty przeprowadzono w październiku i listopadzie 1939 r., a następne miały miejsce od stycznia do marca i w sierpniu 1940 r. oraz w marcu, kwietniu i październiku 1941 r.⁵ Po ich zakończeniu dowódca poznańskiej SS w raporcie z 28 października 1941 r. napisał, że było to „uderzenie w ostateczną podstawę polskiego poczucia wspólnoty i ducha oporu”⁶.

W wyniku działań eksterminacyjnych przeprowadzonych w Kraju Warty aresztowano, rozstrzelano bądź wysiedlono ok. 90 proc. duchownych oraz zamknięto prawie 1,3 tys. spośród blisko 1,7 tys. kościołów i kaplic.⁷

W Generalnym Gubernatorstwie oraz na Śląsku i Pomorzu prześladowania duchowieństwa polskiego trwały przez całą wojnę. Kapłani byli wywożeni do Oranienburga, Sachsenhausen, Buchenwaldu, Mauthausen-Gusen, Flossenbürga, Grenzdorfu, a także do Stutthofu, Auschwitz, Neuengamme, Groß-Rosen, Bergen-Belsen oraz na Majdanek i do Dachau.

KL Dachau

Obóz koncentracyjny w Dachau został utworzony przez szefa SS Heinricha Himmlera w 1933 r. Byli w nim przetrzymywani przeciwnicy Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii Robotników (NSDAP). Jednak po wybuchu II wojny światowej wysyłano do niego również ludzi z wszystkich krajów okupowanych przez Niemcy. Trudno ustalić dokładnie ich liczbę, ale najczęściej przyjmuje się, że w KL Dachau przebywało ok. 250 tys. osób (w tym ok. 28 tys. Polaków).

Polskich księży więzionych wcześniej w różnych niemieckich obozach koncentracyjnych zaczęto zwozić do tego obozu w grudniu 1940 r.⁸ Decyzję taką podjął Himmler w wyniku działań nuncjusza apostolskiego w Berlinie, Cesare Orsenigo, oraz bp. Heinricha Wienkena, specjalnego komisarza Konferencji Fuldańskiej, który wysunął propozycję zgromadzenia więzionych księży katolickich w jednym obozie o złagodzonej rygorze⁹. Duchowni-więźniowie przyjęli tę decyzję z nadzieją, o czym wspominał jeden z nich:

„nagle i niespodziewanie przyszła wiadomość o przeniesieniu księży z Buchenwaldu do Dachau, w naszych

sercach zaczęła rodzić się nadzieja na polepszenie warunków życia, choć na dalszą metę okazała się ona złudna.” ¹⁰

W Dachau przetrzymywano łącznie 2720 duchownych, w tym 2579 księży wyznania rzymskokatolickiego. Kapłani z Polski stanowili grupę 1780 więźniów, spośród których 868 zamordowano, 78 zwolniono, a 4 przeniesiono do innych obozów. W dniu wyzwolenia, 29 kwietnia 1945 r., w grupie 33 tys. uwolnionych znajdowało się 830 polskich księży.¹¹

Rzeczywistość obozowa

Rzeczywistość KL Dachau może być odczytywana jako przepastna historia cierpienia na granicy życia i śmierci w warunkach uwłaczających ludzkiej godności.¹² Świadczą o tym wspomnienia wielu więźniów. Rzeczywistość ta może być także odczytywana jako opowieść o ludzkich kryzysach i załamaniach – pojawiających się, gdy wyznawane na wolności wartości etyczne padały ofiarą moralnego subiektywizmu i braku wrażliwości na drugiego człowieka. Był on powszechny wśród funkcyjnych obozowych, którymi byli najczęściej niemieccy więźniowie kryminalni. Nieprawość, zaślepienie, zła wola i brak wzajemnego zrozumienia były obecne nie tylko w relacjach więźniów z funkcyjnymi, lecz także w relacjach więźniów między sobą. Z tego powodu niektórzy z nich tracili wiarę. Bywało także tak, że i księża dochodzili do kresu wytrzymałości psychicznej, odczuwając „w głowie zamęt, zamęt w duszy, zamęt w znękanym sercu. Jezu! Miłosierdzia”¹³. Mimo że wspomnienia duchownych mają taką samą dramaturgię jak pozostałych więźniów, to jednak – dzięki wierze – kapłani pełniej rozumieli sens i wartość cierpienia, a także swojej posługi dla innych, chociaż niejednokrotnie przyjmowano ją z dużą rezerwą.¹⁴

► [Czytaj więcej na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)

Przypisy:

1 E. Jarmoch, W. Zdaniewicz, *Księża diecezjalni w Polsce, [w:] Kościół Katolicki w Polsce. 1918–1990. Rocznik Statystyczny*, red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz, Warszawa 1991, s. 129, tab. 1.B; Kumor, *Historia Kościoła. Czasy współczesne 1914–1992*, cz. 8, Lublin 2001, s. 400.

2 M. Pirożyński, *Zakony męskie w Polsce*, Lublin 1939, s. 5–7; *Mały rocznik statystyczny za rok 1938*, Warszawa 1939, s. 342.

3 Z. Fijałkowski, *Kościół katolicki na ziemiach polskich w latach okupacji hitlerowskiej*, Warszawa 1983, s. 261; K. Śmigiel, *Losy Kościoła katolickiego w okupowanym Poznaniu*,

„Kronika Miasta Poznania” 2009, nr 3, s. 66.

4 Por. np. Z. Fijałkowski, *Kościół katolicki...*, s. 17; J. Myszor, *Listy ks. Józefa Czempieła z obozów koncentracyjnych Mauthausen-Gusen i Dachau (1940-1942). Edycja tekstów źródłowych i komentarz*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1992-1993, nr 25/26, s. 358.

5 M. Budziarek, *Geneza, przebieg i następstwa masowych aresztowań duchownych katolickich 5-7 października 1941 r.*, [w:] *Martyrologium duchowieństwa polskiego 1939-1956*, Łódź 1993, s. 37; J. Adamska, J. Szilling, *Polscy księża w obozach koncentracyjnych. Transport 527 duchownych 13 grudnia 1940 r. z Sachsenhausen do Dachau*, Warszawa 2007, s. 12-13; S.B. Brzuszek, *Prześladowanie polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego przez niemieckie władze okupacyjne*, „Alma Mater” 2009/2010, nr 120-121, s. 88.

6 Za S.B. Brzuszek, *Prześladowanie...*, s. 89.

7 E. Klima, *Struktury kościoła rzymskokatolickiego w Polsce*, „Acta Universitatis Lodzianis, Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2011, nr 11, s. 53-56.

8 T. Musioł, *Dachau 1933-1945*, Katowice 1968; E. Weiler, *Die Geistlichen in Dachau sowie in anderen Konzentrationslagern und in Gefängnissen*, Mödling 1972; J. Adamska, J. Sziling, *Polscy księża...*

9 J. Myszor, *Listy ks. Józefa Czempieła...*, s. 359-360, tam dalsza literatura; J. Żaryn, *Stolica Apostolska wobec Polski i Polaków 1944-1958 w świetle materiałów ambasady RP przy Watykanie*, Warszawa 1998.

10 F. Dziasek, *Pamiętnik czasu pogardy*, Poznań 2005, s. 67.

11 A. Jagodzińska, *Dachau we wspomnieniach księży-więźniów*, „Biuletyn IPN” 2009, nr 4 (99), s. 47 - tam dalsza literatura.

12 *Ibidem, passim.*

13 H. Malak, *Klechy w obozach śmierci*, Londyn 1961, s. 201.

14 F. Korszyński, *Jasne promienie w Dachau*, Poznań 1985, s. 73.